

Документ за политики: Родовата еднаквост на локално ниво во Северна Македонија

Вовед

Родовата еднаквост претставува клучен аспект на општествениот развој и напредок. Во овој документ за политики се разгледува состојбата на родовата еднаквост на локално ниво во Северна Македонија врз основа на Индексот за родова еднаквост изработен посебно за оваа намена. Родовата еднаквост се анализира низ призма на три посебни домени, и тоа: родови јазови, овозможувачки услови и родово одговорно управување, во рамки на општините во Северна Македонија. Секој домен се одликува со свои специфики, кои се дел од сложениот мозаик на предизвици и можности на патот до сеопфатна родова еднаквост.

Клучни наоди:

- Повеќето општини во Северна Македонија се одликуваат со ниска родова сензитивност, при што ниту една не постигнала висока оценка (од 75 или повеќе).
- 17 општини се средна оценка (помеѓу 50 и 75), а 64 општини се нискорангирани (оценки под 50).
- Индикаторот за вработеност на населението на ниво на општини упатува на присуство на родов јаз во прилог на мажите. Во просечната општина на секои 10 вработени мажи, само 7 жени се вработени. Само во три општини соодносот на вработени е во прилог на жените.
- И натаму има родови јазови во месечните пензии (жените добиваат 84% од пензиите на мажите) и во нето-платите (жените заработуваат 89% од платите на мажите), а со зголемувањето на платите има и продлабочување на разликите.
- Предноста на жените е забележлива во образованието со оглед на тоа што во повеќето општини има повеќе жени со високо образование отколку мажи.
- Борбата за родова еднаквост продолжува во политиката, при што само 11 општини имале барем еднаш жена градоначалничка во некој од изминатите пет мандати. Во општинските совети, исто така има перзистентен родов јаз со што се доведува во прашање ефективното спроведување на политиките за родова застапеност.
- Општините во голема мера се разликуваат во однос на достапноста на капацитети за згрижување на децата, а во 21 рурална општина воопшто нема државни детски градинки. Според пресметките, во просек има 1,3 градинки на 1.000 деца на предучилишна возраст.
- Разлики има и во однос на услугите за репродуктивно здравје, при што според општинскиот просек, еден гинеколог има на 8.333 жени на возраст на 15 години и повеќе во просек има еден гинеколог.
- Во повеќето општини наведуваат дека одложувањето на изработката на документи со мерки за родова еднаквост се должи на предизборните обврски, што покажува дека не се приоритизира родовата еднаквост.

- Само 9 од 33 општини издвоиле повеќе од 0,05 % од својот општински буџет за 2021 година за иницијативи за родова еднаквост.
- Во услови на предизвици, очигледна е потребата од кохерентни стратегии, јасни насоки и транспарентно известување.

Родови јазови во вработеноста, платите и застапеноста во општините: приказна за нерамномерно учество

Во овој дел се истражуваат родовите јазови во однос на платен труд и политичка застапеноста во општините во Република Македонија, со што се добива слика на разликите што бараат итно внимание.

Состојбата со вработеноста во општините открива значителни родови разлики и во поглед на бројот на вработени лица, според податоците од Пописот 2021 и во поглед на годишните вработувања регистрирани во Агенцијата за вработување за истата година. Во просечната општина, на секои 10 вработени мажи, работа имаат само 7 жени. Само во 3 од 81 општина имамалку поголем број вработени жени отколку мажи. Интересна противречност се јавува во Источниот Регион на земјата. Иако вкупната стапка на вработеност во овие општини е ниска, во поглед на годишните вработувања, жените годишно пријавуваат 12 регистрирани пријави на секои 10 регистрирани пријави на мажи. Ова изгледа како јаз во прилог на жените, но во суштина имплицира нестабилност на работните места. Текстилната индустрија која е особено затапена во овој регион и во која доминатно работат жени, е позната по прекаријатските услови за работа и прекршувањата на работничките права. Оттаму податокот за поголем број на годишни пријави во прилог на жените може да имплицира и можни манипулации со евиденцијата за вработување, односно, повеќекратно пријавување и одјавување на работничките за да работодавците избегнат доделување на бенефити што следуваат со подолгорочно вработување. Месечните пензии и плати се одраз на длабоко вкоренета родова нееднаквост. Индикаторот кој се заснова на податоци од Фоднодт за пензиско и инвалидско осигурување, упатува дека во просечната општина, месечните пензии на жените изнесуваат 84% од пензиите на мажите. Индикаторот за месечни плати пак, кој се заснова на податоци од Управата за јави приходи, упатува дека во просечната општина, месечна нето-плата на жените изнесува 89% од платата што ја заработуваат мажите. Општините со највисоки просечни плати имаат и најдлабоки родови јазови

Ова е доста интересно имајќи предвид дека образованието е област каде родовите разлики се чини дека одат во прилог на жените. Индикаторот за еднаквост во образованието, изведен од Пописот од 2021 година, покажува дека во поголемиот дел од општините, високо образование имаат повеќе жени отколку мажи. Ова претставува значителен исчекор во корист на жените бидејќи во 46 општини има поголем број жени со високо образование, а во 6 општини соодносот е еднаков.

Арената на политичката застапеност и натаму е огромен предизвик за жените. Од анализираните општини, само 11 биле водени од градоначалнички во некој последните пет мандати. Иако има видлив напредок, сепак е спорадичен. Од 2005 до 2021 година, бројот на градоначалнички

варираше, достигнувајќи максимум од 6 градоначалнички во 2017 година, за да падне на 2 во 2021 година. Состојбата е слична и со долгорочниот родов јаз во општинските совети, каде што просечниот број на советнички е 6 на секои 10, што се чини дека е во согласност со законската обврска од најмалку 40% женски кандидати на изборните листи земено вкупно. Меѓутоа, на општинско ниво, јазот во застапеноста е сè уште присутен во многу општини.

Накратко, анализата на родовите разлики во однос на вработеноста, платите, застапеноста и образованието во општините ја нагласува потребата од насочени интервенции. Креаторите на политиките треба да вложат напори за донесување и имплементација на политики и мерки за остварување на еднакви можности за вработување и еднаква плата за работа со иста вредност. Дополнително неопходна е заштита и унапредување на работничките права, особено во прекарните индустрии како текстилната индустрија каде, мнозинството вработени се жени. Во областа на образованието, од суштинско значење е да се дава постојана поддршка за напредокот на жените, како и да се поттикнуваат нивните лидерски амбиции. За да се зајакне политичката застапеност, клучни чекори се воведување квоти за женски кандидати онаму каде што нема и промовирање инклузивна политичка средина. Овие мерки заедно можат да го отворат патот за рамноправно и праведно општество.

Унапредување на овозможувачките услови за родова еднаквост

Во овој дел се разгледуваат овозможувачките услови за родова еднаквост, со фокус на достапноста на капацитети за згрижување на децата и услугите за репродуктивно здравје во општините во Северна Македонија. Анализата покажува разлики во однос на достапноста на градинки и гинеколошки услуги, нагласувајќи ја итната потреба од сеопфатни и достапни решенија.

Достапноста на капацитети за згрижување на децата значително варира по општини, според податоците кои ги добивме од Државниот завод за статистика. Имено, во 21 рурална општина нема јавни установи за згрижување и воспитание на децата, односно, градинки. Во општина Брвеница, единствената достапна градинка е приватна, додека Конче и Могила имаат по еден јавен центар за ран детски развој. Алармантни услови има и во Студеничани, каде над 3.000 деца немаат пристап до основните јавни услуги.

Според пресметките, во просек има 1,3 градинки на 1.000 деца на предучилишна возраст. Ако се земат предвид само општините со градинки, просекот укажува дека во една државна градинка згрижени се 562 деца. Овие бројки ја нагласуваат важноста на правичната распределба и достапност на градинките.

Има големи разлики и во однос на процентот на згрижени деца во градинките во различните општини. Општина Центар е светла точка со 4 државни детски градинки, во кои се згрижени 64,25 % од децата до 6 години. Меѓутоа, Шуто Оризари и Липково имаат значително помал процент, со помалку од 3 % згрижени деца. Свкупно, во повеќе од половина од општините процентот на згрижени деца е под 30 %.

Разлики има и во услугите за репродуктивно здравје. Според пресметките, во просек има еден гинеколог на 8.333 жени на возраст од 15 и повеќе години, при што во 43 општини нема гинеколог што работи со државниот фонд за здравствено осигурување. Состојбата во општина Бутел е особено загрижувачка со еден гинеколог што опслужува 15.770 жени на репродуктивна возраст. Земајќи ги предвид само општините што имаат гинеколози, просекот е еден гинеколог на 4.166 жени на возраст од 15 и повеќе години.¹

Истражувањето на достапноста на капацитети за згрижување на децата и на услугите за репродуктивно здравје во општините во Северна Македонија ги истакнува критичните разлики што бараат итно внимание. Отсуството на државни детски градинки во одредени рурални општини, како што е Брвеница и алармантните услови во Студеничани, ја нагласуваат потребата од сеопфатен пристап за обезбедување на рана детска грижа и предучилишно образование. Нерамномерната распределба на градинките по општини, како и разликите во процентот на згрижени деца го нагласуваат значењето на правичниот пристап до градинките. Исто така, разликите во соодносот меѓу бројот на гинеколози и бројот на жени укажуваат дека има итна потреба за унапредување на услугите за репродуктивно здравје. За справување со овие разлики, неопходно е да има стратешки пристап во обезбедувањето јавни услуги за згрижување на децата и здравствени услуги, особено во недоволно опслужените области, за да се отвори патот за поголема родова еднаквост и благосостојба.

Поттикнување родова сензитивност во општинското управување

Во овој дел се дава приказ за тоа колку се родово сензитивни единиците на локална самоуправа во Северна Македонија, при што се анализираат нивните стратегии, распределбата на средствата и транспарентноста. Седумдесет и пет единици на локалната самоуправа (ЕЛС) од вкупно 81 одговорија на нашите барања за слободен пристап до информации.

Од податоците кои се добиени, 33 ЕЛС имаат стратешки документ со мерки за родова еднаквост, 44 ЕЛС назначиле средства од општинскиот Буџет за родови програми или за мрежи за унапредување на родовата еднаквост, а само 10 ЕЛС потрошиле средства од Буџетот за нивна имплементација.

Меѓу општините, 33 имаат документи со мерки за унапредување на родовата еднаквост, додека 48 наведуваат дека одложувањето на изработката на вакви документи се должи на предизборните обврски за локалните избори во 2021 година. Ова одложување покажува дека приоритизирањето на родовата еднаквост на општинската агенда е проследено со најразлични предизвици.

Анализата на распределбата на финансиските средства открива разлики во степенот на вложување. Вкупно 44 општини дадоа податоци за распределбата на финансиските средства. Само 9 општини назначиле повеќе од 0,05 % од планираниот општински буџет за 2021 година за иницијативи за

---

¹ Со владина уредба поставен е стандард од 1 гинеколошки тим на 3.000 жени на возраст од 14 години и повеќе. Само 5 општини се усогласени со овој стандард.

родова еднаквост, што е алармантен податок. Поголемиот дел од нив назначиле помеѓу 0,01 % и 0,04 %, а само 3 назначиле 0,05 %.

Тука се издвојува општина Богданци, која за родова еднаквост назначила и потрошила значителен износ од 2.400.000 денари или нешто помалку од еден процент од вкупниот планиран и реализиран Буџет на општината. Иако општината реализирала висока сума на финансиски средства под програмата за родова еднаквост во општинскиот буџет, интересно е да се напомене дека овие средства и проектот за кои се наменети не се известени во годишниот извештај за напредокот на состојбата со еднаквите можности за жените и мажите, кој ЕЛС го испраќаат до Министерството за труд и социјална политика. Ваквото непоклопување е уште една потврда за потребата од поголема кохерентност и транспарентност во стратешкото планирање на политиките и буџетите за унапредување за родовата еднаквост на општинско ниво. Од податоците кои ги добивме, Градот Скопје исто така предничи во однос на распределбата на финансиски средства за родова еднаквост, искористувајќи го целокупниот планиран износ од 1.150.000 денари (0,15 % од реализираниот буџет). Овие средства произлегуваат од потпрограми наменети за социјална, детска и здравствена заштита. Струмица, треторангирана по распределба на средства, известува за потрошени 335.800 денари (0,03 % од реализираниот буџет) за мерки и политики за унапредување на родова еднаквост меѓутоа, нема јасно разграничување на буџетските ставки. Ова ја нагласува потребата од образложени мерки, транспарентна распределба на средствата и јасно известување. Со оглед на тоа што општините се соочуваат со различни предизвици, постои итна потреба од кохерентни стратегии, јасни насоки и прецизно известување.

Анализата заснована на одговорите на ЕЛС алармира за потребата од поголеми вложувања во родово одговорни политики и буџети.. Токму одложувањето на стратешкото планирање на политики и мерки за родова еднаквост поради предизборни обврски укажува на тоа дека претставува проблем родовата еднаквост да се стави високо на општинската агенда. Анализата дополнително потврдува дека планирањето на политиките не е поврзано со планирање на соодветни буџети за имплементација. Мнозинството ЕЛС не известиле за потрошени финансиски средства од Буџетот на општината за реализација на родово одговорни политики. Дополнително тешко е јасно да се поврзат известените средства со приоритетите за родова еднаквост нотирани во постојните стратешки и акциски документи и извештаи. Меѓу општините кои известуваат за алоцирани и потрошени средства, постојат општини кои известуваат за средствата алоцирани под буџетската програма за родова еднаквост и општини кои сумираат средства алоцирани под други буџетски програми, како средства кои се планирани да ја унапредат родовата еднаквост. Иако има истакнати примери со различни нивоа на посветеност, разликите во буџетските извештаи и непрецизните податоци за искористувањето на средствата отвораат прашања во однос на транспарентноста. Бидејќи општините се соочуваат со различни предизвици, од клучно значење е да се дефинираат кохерентни стратегии, да се обезбедат транспарентни финансиски насоки и да се воспостават јасни механизми за известување за ефективно реализирање на агендите за родова еднаквост.

Оградување: Разгледување на наодите во контекст на променливите услови

Важно е да се има предвид дека согледувањата и заклучоците презентирани во овој документ за политики се засноваат врз податоците за 2021 година. Анализата се темели врз состојбите што им претходат на антиродовите движења што земаат замав последниве години, особено во 2023 година. Динамиката на промените после 2021 бара внимателно да се толкуваат наодите во тековниот контекст.

Документот за политики дава пресек на родовата еднаквост во општините во Северна Македонија во 2021 година. Сепак, од клучно значење е да се земе предвид дека неодамнешните настани, како што е отстранувањето на терминот „род“ од документите поврзани со родовата еднаквост и подемот на антиродовите движења во различни локални контексти, имаат потенцијал значително да влијаат на состојбите. Овие движења играа улога во формулирањето на локалните наративи и политики, потенцијално влијаејќи на родово сензитивните мерки, практики на управување и на целокупниот напредок во областа на родовата еднаквост.

Забележителна е промената во Струмица, која според податоците за 2021 година постигна релативно висока оценка. Вклученоста на општината во антиродовите движења служи како потресен пример за тоа како ставовите и приоритетите за кратко време можат да се променат. Оваа промена сведочи за сложената интеракција помеѓу напредокот и назадувањето во полето на родовата еднаквост.

Со оглед на овие неодамнешни случувања, неизбежно е да претпоставиме дека од 2021 година наваму има промени во поглед на родовата еднаквост во Северна Македонија, а во некои случаи и назадување. Оттаму, заклучоците од документот за политики можеби не даваат најпрецизен приказ на моменталната состојба на терен. За сеопфатно разбирање на моменталната состојба, потребни се натамошни анализи и сознанија добиени со ажурирани податоци и информации.

Како што се менува контекстот, сè понасушна станува потребата за континуирано истражување, застапување и акција во полза на родовата еднаквост. Иако документот за политики дава корисни сознанија за документирање на евентуални трендови и кои имплицираат можни стратегии за напредок, важно е да се пристапи кон променливиот контекст на родовата еднаквост во Северна Македонија со претпазливост за динамиката на промени и предизвиците.

Заклучоци и препораки

Како заклучок, овој сеопфатен документ за политики детално ја разгледува состојбата на родовата еднаквост на локално ниво во Северна Македонија и дава нијансиран увид во предизвиците и можностите во рамки на општините. Наодите ја одразуваат сложената интеракција помеѓу социо-економските фактори кои се рефлектирани во родови јазови и достапност на инфраструктурата и променливите перцепции за родовите улоги.

Анализата на родовите јазови во вработувањето, платите и застапеноста ги прикажува постојаните разлики за кои се потребни насочени интервенции. Спроведувањето доследни политики за еднаквост на платите е клучно за намалување на јазот во платите, со посебен акцент на индустриите каде што разликите се продлабочуваат со зголемувањето на платите. За справување со нееднаквата политичка застапеност, од суштинско значење е жените да се поттикнуваат да заземаат раководни позиции, за што се потребни приспособени програми за поддршка на нивните лидерски амбиции.

Зрак на надеж е образованието, каде жените демонстрираат предност во однос на стекнување високо образование. Искористувајќи ја оваа предност, со воведување програми за менторство и зајакнување, овој моментум може да се насочи кон различни професионални домени, што дополнително ќе придонесе за премостување на родовите разлики.

Достапноста на капацитети за згрижување на децата и услугите за репродуктивно здравје претставуваат критични предизвици. Незанемарливото отсуство на државни детски градинки во руралните средини ја нагласува потребата од сеопфатен пристап кој ќе обезбеди рана грижа и предучилишно образование да биде достапно за сите, без оглед на местоположбата.

Имајќи предвид дека жените се сè уште речиси „ексклузивно“ одговорни за рана грижа во семејствата, недостапноста на јавни детски градинки дополнително ја поткопува можноста за вработување на жените и токму семејните обврски и обврските за грижа се наведени како главна причина за исклученост од пазарот на платен труд во официјалната статистика.

За да се премостат јазовите во однос на услугите за репродуктивното здравје потребна е стратешка распределба на ресурсите со што ќе се гарантира секоја жена да има пристап до квалитетна здравствена заштита, што е во функција на целокупната благосостојба.

Во областа на родово сензитивното управување, разликите во однос на распределбата на средства и транспарентноста во општините ја нагласуваат потребата од јасни насоки и образложени мерки. Примерите како Богданци и Скопје сведочат за тоа дека постои потенцијал за распределување значителни финансиски средства, но разликите во искористувањето на средствата ја нагласуваат важноста на транспарентноста за да се обезбеди ефективно насочување на ресурсите кон иницијативите за родова еднаквост.

Иако овој документ за политики дава корисни увиди добиени со анализа на податоците достапни до 2021 година, од суштинско значење е да се земе предвид променливата динамика, особено појавата на антиродови движења. Овие движења имаат капацитет да ги променат перспективите и преференциите, со што би можеле да влијаат врз иницијативите за постигнување родова еднаквост. Во оваа смисла, континуираното истражување, проактивното застапување и приспособливите стратегии се клучни за справување со состојбите што постојано се менуваат.

Конечно, за унапредување на родовата еднаквост на локално ниво во Северна Македонија потребен е сеопфатен пристап. Напредокот се гради врз основа на опсежни политикитранспарентни практики на управување и постојани кампањи за подигнување на свеста. Во свет што брзо се менува, процесот на постигнување родова еднаквост мора и натаму да биде проследен со упорност и флексибилност, и да биде длабоко втемелен во принципите на правда и инклузивност.